

Monumentnummer: 0607

Status: Gemeentelijk monument

Inschrijving register: 21 februari 2023

Kadaster deel/nr: 1021

<i>Woonplaats</i>		<i>Gemeente</i>		<i>Provincie</i>
Hippolytushoef		Hollands Kroon		Noord-Holland
<i>Straat</i>	<i>Nr.</i>	<i>Toev.</i>	<i>Postcode</i>	<i>Woonplaats</i>
Stroerweg	41		1777 NE	Hippolytushoef
<i>Kadastrale gemeente</i>		<i>Sectie</i>	<i>Grondperceel</i>	
WRG01		G	1021	

Omschrijving gemeentelijk monument

Inleiding

De Heidense Kapel is in 2016 gebouwd en bestaat uit één bouwlaag met zadeldak. Het ontwerp is gemaakt door René Roessingh en bestaat uit een schip met koor aan de oostzijde en een inpandige toren aan de westzijde. De kapel heeft romaanse stijlenmerken en kenmerkt zich door rondbogen, het gebruik van tufsteen en terughoudend gebruik van ornamenten. Op de locatie van de kapel heeft in het verleden een kerk gestaan.

De eerste vermelding van een kerk in Stroe dateert uit de negende eeuw wanneer een kerk genoemd wordt op een goederenlijst van het klooster van Fulda aan de Weser. De kerk zou gesticht zijn door Willibrordus, de eerste bisschop van Utrecht, waarschijnlijk ergens in de eerste helft van de achtste eeuw. Het is denkbaar dat er een heidense voorganger op deze locatie stond. In die tijd was het kerstenen (het christelijk verklaren) van bestaande tempels en heiligdommen, een veel gebruikte manier om de christelijke invloed te vestigen onder de nog heidense bevolking. Niet ver van de kerk bevond zich een lager gelegen stuk land dat het Willibrordusdal werd genoemd. In de Middeleeuwen en daarna duikt de kerk van Stroe regelmatig op in de historische geschriften, bijvoorbeeld in de kerkenlijst van de Domkerk te Utrecht.

Veel afbeeldingen van de oude kerk(en) zijn er niet, aan het einde van de achttiende eeuw is hij afgebeeld door de kunstenaars Th. de Roode en P. van Cuyck. Op de afbeelding is te zien dat het om een kerk gaat met een éénbeukig schip met toren in romaanse architectuur. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat de kerk een lengte van 30 meter had. P. van Cuyck deed in 1780 verslag van zijn tocht over Wieringen waarin hij het volgende schreef: 'Van Ypelshoef wandelt men naar Stroe, hetwelke alleenlyck een arm Kapelletje is; boven de deur is een varken in opwerk of zogenoemt basrelief van benthemmersteen uitgehouden.' Het kerkje was opgetrokken uit tufsteen en op het beeldhouwwerk boven de toegangsdeur in de noordgevel zou dus een varken of wild zwijn zijn afgebeeld. In voorchristelijke tijden aanbaden de inwoners van Frisia Noordse goden zoals Freyr en Freya. Deze werden steeds vergezeld van een zwijn of varken als verwijzing naar vruchtbaarheid. De steen zou een mooie symbiose kunnen zijn tussen het Christendom en de plaatselijke natuurgodsdiensten. De naam van de Heidense Kapel heeft een relatie met deze gevelsteen én met het feit dat in deze streken nog lang heidense gebruiken werden gepraktiseerd, al dan niet in combinatie met Christelijke gebruiken. Tijdens de Reformatie in de Middeleeuwen werd de kerk van Stroe een Nederlands Hervormde kerk. In 1878 is de kerk verkocht en afgebroken.

De nieuwe kapel, die in 2016 gebouwd is, is geen kopie van de voormalige kerk, maar sluit qua stijl en materiaalgebruik zoveel mogelijk aan bij de historische gegevens die bekend zijn. Het ontwerp van de nieuwe kapel is geïnspireerd op het oorspronkelijke romaanse kerkje door de karakteristieke noordgevel met hoog liggende boogvensters en het kleine 'Noormannenpoortje'. Naar verluidt diende het 'Noormannenpoortje' om de kerkgangers ten tijde van de Vikingen bij het uitgaan te laten buigen voor het Noorden. Meer kerken in Noord-Nederland zijn uitgevoerd met een dergelijk deurtje, ook wel genoemd het 'vrouwendeurtje'.

De Heidense Kapel is gelegen in Stroe, een klein gehucht in het noordoosten van het voormalige eiland Wieringen in het noorden van de gemeente Hollands Kroon. Stroe is één van de oudste dorpen van Wieringen. In de goederenlijst van het klooster Fulda uit de tiende eeuw wordt vermeld dat Stroe toen bestond uit 72 boerderijen, wat voor die tijd een groot aantal was. Wieringen is ontstaan door de opstuwung van keileem tijdens de voorlaatste ijstijd. Dit keileem is daarna afgedekt met zandgronden. Dit zorgde ervoor dat het veen, dat aan het begin van de jaartelling het voormalige eiland omringde, op het hooggelegen deel van Wieringen geen kans had. De kern van het eiland bestaat uit een zuidwest-noordoost georiënteerde keileemrug met ten zuiden daarvan de kogen en het laagland. De kogen werden tegen de zee beschermd door wierdijken, dijken die bestaan uit zee gras. Rond de tiende eeuw ontstonden op de hooggelegen gronden nederzettingen. Den Oever daarentegen is een tijd lang half wad en open water geweest. De oever, die oorspronkelijk bij Oosterland lag, verschoof geleidelijk in de loop van de 14e en 15e eeuw en zo konden kleine kernen ontstaan zoals Vatrop, Stroe, Oosterland en Den Oever. In 1927 kwam de aanleg van de Amsteldiepdijk gereed. De Amsteldiepdijk ligt tussen Van Ewijksluis en Wieringen en sluit een deel van het Amsteldiep en het Ulkediep af. Met de aanleg van de Amsteldiepdijk kreeg Wieringen een directe verbinding met het vasteland van Noord-Holland en was niet langer een eiland.

Onweer en bliksemflits boven Stroe, 1778. Links de kerk met kerkhof, gelegen op een terp, vanuit het oosten. Op de voorgrond en links vluchten mens en dier voor het onweer, door: T. de Roode (1736-1793) en P. van Cuyck (1720-1787), Noord-Hollands Archief / 359 Collectie van prenten en tekeningen van de Provinciale Atlas Noord-Holland, 1994.

Een uitsnede uit de Kadastrale Minuut van 1832. Hierop zijn de contouren van de kerk te zien met daarop ook de aanduiding 'de Kerkebuurt'. De kerk lag dus midden in de Kerkebuurt.

Beschrijving situatie en omgeving van het monument

De kapel is gelegen in het noordoosten van het voormalige eiland Wieringen en is gesitueerd naast de driesprong Bierdijkerveldweg, Stroeërweg en Smerperweg en behoort tot het buurtschap Stroe. De Bierdijkerveldweg verbindt Stroe met Vatroop en Oosterland en behoort tot de historische structuur van Wieringen. De wegen hebben over het algemeen een kronkelend verloop, omdat ze de hoogtes van het land volgen en zijn daarmee kenmerkend voor de landschapsontwikkeling van Wieringen.

Op de kadastrale minuut van 1832 staan de contouren van de voormalige kerk aangegeven, rondom de kerk liggen verspreid enkele boerderijen. Het is de plek waar wegen samenkomen en de voormalige kerk met kerkhof vormt het centrale punt van het buurtschap. Stroe is niet of nauwelijks uitgebreid, hierdoor is er een directe verbinding met het open landschap rondom het gehucht behouden gebleven. De bebouwing rondom de kapel is kleinschalig en bestaat uit woonhuizen en enkele boerderijen. Rondom Stroe liggen de overblijfselen van zogeheten tuunwallen: aarden wallen die oorspronkelijk als perceelgrenzen dienden. Er zijn bijzonder weinig tuunwallen in Nederland behouden gebleven, en hoewel de tuunwallen in en rondom Stroe niet aangewezen zijn als monument, zijn ze wel een uniek landschappelijk verschijnsel.

De huidige kapel is gebouwd op de locatie van de voormalige kerk. De kapel is, naar verluidt, geplaatst op een locatie waar twee leylijnen elkaar kruisen. Veel voorchristelijke heiligdommen werden neergezet op leylijnen, dit zijn onderaardse krachtvelden of breuklijnen. Deze lijnen waren behoorlijk recht en wanneer men de kerken in één gebied met elkaar verbindt dan wordt het verloop van de lijn zichtbaar. De kerken van Oosterland, Westerland, Hippolytushoef en Stroe liggen bijvoorbeeld op een Leylijn, wat duidelijk te zien is aan hun positie ten opzichte van elkaar.

De afbeeldingen tonen de leylijnen op Wieringen met de locaties van de kerken van Stroe, Westerland, Oosterland en Hippolytushoef.

De Heidense kapel is hoog gelegen op een terp. Kerken werden in het waddengebied van oudsher op terpen gebouwd, omdat zij het heenkomen waren voor mensen en dieren tijdens overstromingen.

Door de hoge ligging van de kapel, maar ook door het torentje en de kleinschalige bebouwing rondom is deze vanuit de wijde omtrek zichtbaar. De kapel staat midden op een cirkelvormige kavel met rondom het kerkhof. Langs de randen van het kerkhof staan bosschages. Aan de noordzijde staat de toegangspoort tot het kerkhof. De toegangspoort is bereikbaar via vier betonnen traptreden en bestaat uit twee betonnen pilaren met daartussen een houten spijlenhekwerk. Aan de bovenzijde is een houten boog aangebracht met daarop de tekst: 'STOF ZIJT GIJ EN TOT STOF ZULT ZIJ WEDERKEREN'. Links naast de toegangspoort bevindt zich een eenvoudig houten looppoortje.

De omgeving van het monument.

Beschrijving van het exterieur

De kapel is gebouwd op een rechthoekig bouwvlak en bestaat uit een éénbeukig schip met het koor aan de oostzijde en de toren aan de westzijde. De gevels zijn opgetrokken uit tufsteen uit de Eifel in Duitsland en tevens uit historisch tufsteen dat tijdens opgravingen op de locatie gevonden is. Het dak is bedekt met leien in maasdekking en de torenspits is gemetseld. Op de spits staat een windvaan met daarin het bouwjaar 2016 vermeld. Bovenin de toren zijn aan elke zijde twee rondboog galmgaten aangebracht met houten schoepen.

Voorgevel (west)

Centraal in de voorgevel bevindt zich de hoofdingang bestaande uit een opgeklampte halfronde houten deur. Boven de ingang is een gevelsteen met een beeltenis van Willibrordus aangebracht met daarboven een rond venster. De gevelsteen is gemaakt door de Wieringse kunstenaar Annemarie Dekker – Rotgans. De voorgevel is uitgevoerd met schouderstukken en de dakranden zijn afgedekt met zink.

De voorgevel

Linkerzijgevel (Noord)

In de linkerzijgevel bevindt zich een lage opgeklampte halfronde houten deur, ook wel het 'Noormannenpoortje' genoemd. Boven deze deur zit een gevelsteen met een beeltenis van een varken, vervaardigd in 2016 door de plaatselijke kunstenaar Piet Lont. Het varken staat met zijn kop richting het oosten en zijn staart richting het westen. Het is een vervanging van de oude gevelsteen, waarop ook ene varken of wildzwijn stond afgebeeld. Onder de dakrand bevinden zich drie rondboogvensters.

De linkerzijgevel en een detailfoto van het beeldhouwwerk

Achtergevel (oost)

In de achtergevel zijn vlak onder de dakrand drie rondboogvensters aangebracht.

De achtergevel

Rechterzijgevel (zuid)

In de rechterzijgevel zijn vlak onder de dakrand drie rondboogvensters aangebracht.

De rechterzijgevel

Beschrijving van het interieur

Het interieur van de kapel bestaat uit één ruimte. In het koor staat een altaar, bovenop het altaar ligt de deksel van een sarcofaag gemaakt van Bremer zandsteen. In het altaar is een Jacobsschelp aangebracht. Verder is in het interieur de houten kapconstructie zichtbaar. De vloer is bedekt met harstenen tegels en zerken uit andere kerken in de omgeving. Sommige zerken bevatten inscripties.

Impressie van het interieur van de kapel.

Waardering

Bij de waardering zijn de criteria gebruikt zoals beschreven in de standaard voor het waarderen van bouwkunst van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

1. Cultuurhistorische waarden

De kapel is van cultuurhistorische waarde als onderdeel van de kerkelijke geschiedenis van Noord-Holland in het algemeen en als onderdeel van het religieuze leven en de religieuze geschiedenis op Wieringen. De kapel staat op dezelfde plek als de oude dorpskerk en geeft daarmee uitdrukking aan de geschiedenis van de stichting van nederzettingen waarbij de kerk het centrale punt vormde. Het voormalige kerkgebouw behoorde tot de prominente gebouwen van Stroe, dit blijkt uit de centrale, verhoogde ligging en de aanduiding van Kerkebuurt op deze locatie.

Van cultuurhistorische waarde is ook de hoge ouderdom van de locatie, die wordt ondersteund door de graven op het kerkhof en de archeologische vondsten. Het bewijst dat deze locatie vanaf de vroegste bewoningsgeschiedenis al een belangrijke sacrale betekenis had. In de voorchristelijke tijd was er sprake van een heidense tempel. De naam 'Heidense kapel', het 'Noormannenpoortje' en de gevelsteen met het varken verwijzen hiernaar.

De kapel is daarnaast van waarde als een sociale, maatschappelijke, culturele en spirituele locatie voor de inwoners van Wieringen en daarbuiten. De kapel vormt een plek van ontmoeting, reflectie en bezinning en daarmee neemt de kapel een bijzondere plek in zijn omgeving in. Aan de plek zijn verhalen verbonden die nog steeds door de dorpsgemeenschap worden herinnerd en gedeeld.

2. Stedenbouwkundige waarden

De kapel is van situationele waarde door de ligging op een terp. Hierdoor is de kapel het centrale punt van het dorp en is hij vanuit de wijde omtrek goed zichtbaar. Door de ligging op de terp verwijst de kapel naar de geschiedenis van de strijd tegen het water. De kapel heeft daarnaast hoge ensemblewaarde met het omliggende kerkhof die behoorde bij de voormalige kerk en de omliggende tuinwallen. Kapel en kerkhof zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

3. Architectuurhistorische waarden

De kapel is betrekkelijk jong en bezit nauwelijks architectuurhistorische waarden. Wel is de verwijzing naar de romaanse architectuurhistorisch correct, evenals de verwijzingen naar de heidense geschiedenis. De typologie van de romaanse architectuur komt tot uitdrukking in de hoofdvorm, de rondboogvensters en het gebruik van tufsteen.

4. Gaafheid en herkenbaarheid

De kapel is gaaf in hoofdvorm, gevelindeling en materiaalgebruik. De functie van de kapel is onmiddellijk te herkennen aan de stedenbouwkundige ligging en de architectuur.

5. Zeldzaamheid

De locatie van de kapel heeft hoge zeldzaamheidswaarde vanwege de religieuze geschiedenis die teruggaat tot de oorsprong van de nederzetting Stroe, het dorp. Door deze lange historie is de terp een plek met hoge archeologische verwachtingen en werden hier al eerder archeologische vondsten aangetroffen zoals de zandstenen deksel van een sarcofaag. Dit duidt tevens op de belangrijke sacrale betekenis van deze locatie.

Bronnen

- Braad, H. Heidense Kapel, gepubliceerd in *Op de Hoogte* nummer 3, Historische Vereniging Wieringen, 2013.
- Bestemmingplan Stroeerweg 40-42, <https://adoc.pub/bestemmingsplan-stroerweg-nlimro1911bplgstroeerweg4042-va01.html>
- Kerkenvisie Hollands Kroon (2022)
- <https://www.heidensekapel.info/>
- <https://historischwieringen.nl/dat-was-wieringen-toen/heidense-kapel-stroe>
- [https://reliwiki.nl/index.php/Stroe, Stroe%C3%ABrweg - Willibrordus](https://reliwiki.nl/index.php/Stroe,Stroe%C3%ABrweg-Willibrordus)
- <https://www.steunpunterfgoednh.nl/inhoud/uploads/2018/04/SCHATRIJK-Wieringen.pdf>

Historische foto's: Noord-Hollands Archief

Bronnen pagina 4: Stichting Heidense Kapel Wieringen

Overige afbeeldingen: MOOI Noord-Holland

Colofon

opdrachtgever: gemeente Hollands Kroon
datum onderzoek: 5 december 2022
datum beschrijving: 20 december 2022
opgesteld door: MOOI Noord-Holland, Renee Stroomer MA

Tot het hierboven omschreven monument behoort al hetgeen door bestemming of anderszins rechtens onroerend is.

Toevoeging

De totstandkoming van de kapel is mede te danken aan de enorme inzet van vele vrijwilligers die belangeloos een bijdrage hebben geleverd aan de voorbereiding en eigenlijke bouw alsook aan het begeleiden van het hele bouwproces.